

О. О. Школьний,
д. е. н., професор кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-2010-6497

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.11

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

О. Shkolnyi,
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Management, Uman National University of Horticulture

DEVELOPMENTS IN THE INNOVATION PROCESS IN THE CONTEXT OF INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT

У статті розглянуто сучасні проблеми розвитку інноваційних процесів та управління інтелектуальною власністю. Зменшення частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у валовому внутрішньому продукті України, а також рівні індикаторів інноваційного розвитку, зокрема за Глобальним індексом інновацій та рейтингом інноваційних економік агентства Bloomberg, свідчать про наявність резервів підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю.

Встановлено важливість нагромадження ключових компетенцій за рахунок ефективного інноваційного менеджменту, використання внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення нематеріальних активів з метою формування портфолію інтелектуальної власності та підтримки сталих глобальних конкурентних переваг. Виявлено важливість застосування регуляторних механізмів з метою стимулювання інноваційних процесів на основі координуючих угод між урядовими установами, науково-дослідною сферою та організаціями бізнесу.

The developments in the innovation process in the context of intellectual property management have been reflected in the article. The Strategy of innovative development of economy of Ukraine till 2030 covers the construction of favorable conditions for the innovation processes, creating the policies that stimulate research and development activities, increasing return on innovation investment, provision for investment attractiveness of innovation; reduction of corruption risks, overcoming negative trends in the development of innovations.

The innovation progress has been triggered by technological advances, expansions and diversification of services, increased share of intangible assets in the capital structure. The country's performance reflected by positions in the Global Innovation Index and the Bloomberg Innovation Index indicates reserves of efficiency improvement in the innovation and intellectual property rights spheres. Despite some increase of R&D expenditure by types of work by fields of science (basic, applied and experimental research) in nominal terms, the level of expenditures supporting basic and strategic research is still not sufficient to attain desired strategic objectives. Research and development intensity in Ukraine (the research and development expenditure as a percentage of gross domestic product) stood at 0.47 % in 2018, which was lower than in the European Union (2.12 %).

The effective intellectual property enforcement mechanism is prerequisite for increasing profitability of economic enterprises and sustainable competitive advantage at the global level. Intellectual property management is carried out in the following areas: the creation of intangible assets; market analysis; protection of intellectual property rights; exchange of intellectual property.

The achievement of country's sustainable global competitive advantage is possible under the conditions of the competence accumulation process on the basis of innovation management, involvement of internal and external sources of intangible assets in order to form a portfolio of intellectual property. The regulatory mechanisms should stimulate innovation processes through coordination agreements between government agencies, research organizations and business entities.

Ключові слова: інновації, права інтелектуальної власності, менеджмент, сталий економічний розвиток, конкурентні переваги.

Key words: innovations, intellectual property rights, management, sustainable economic development, competitive advantage.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізації каталізатором економічного розвитку стають знання та людський капітал, які сприяють інноваційному прогресу та підвищенню рівня добробуту населення. Одним із напрямів реформування господарського механізму є підтримка інноваційної економіки та створення передумов для досягнення глобальних конкурентних переваг.

Технологічний прогрес, розширення масштабів сфери послуг та збільшення питомої частки інтелектуальних активів у структурі капіталу підприємств зумовлюють подальший розвиток інноваційних процесів. Поява нових результатів інтелектуальної діяльності на зміну існуючим забезпечує заміну морально застарілих товарів і технологій та підтримку інноваційних циклів.

Правовий захист результатів інтелектуальної діяльності суб'єктів підприємництва сприяє залученню в торговельний обіг продукції та послуг з інноваційними характеристиками, що є передумовою ефективного функціонування ринкового механізму. Недосконалість вітчизняних механізмів формування нематеріальних активів зумовлює необхідність ідентифікації напрямів стимулювання інноваційних процесів та пошуку шляхів підвищення рівня ефективності управління інтелектуальною власністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку інноваційної економіки та управління інтелектуальною власністю відобразили у своїх наукових працях вітчизняні вчені: Т. Кваша, О. Коваленко, І. Корнілова, Л. Лісовська, Л. Олейнікова, Г. Осовська, Т. Писаренко, Л. Рожкова, В. Святненко, В. Семенова, О. Синіговець, Л. Смоляр, Н. Столярчук, П. Цибульов, І. Яненко та ін. Питання менеджменту інтелектуальної власності в умовах формування економіки знань висвітили також зарубіжні науковці: Д. Адамс, М. Бадер, О. Гассменн, М. Голлін, К. Гоффін, Р. Деккерс, Р. Мітчелл, Д. Модіс, Г. Оніші, Д. Прайс, У. Росенблатт, Р. Спінелло, Г. Тавані, В. Торті та інші.

Переважно сировинний характер вітчизняного експорту, зростання обсягів імпорту інноваційної продукції, негативне сальдо торговельного балансу відображають наявність нагальних теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з формуванням національної інноваційної системи та управлінням інтелектуальною власністю, та свідчать про необхідність їх вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження питань розвитку інноваційних процесів у контексті управління інтелектуальною власністю.

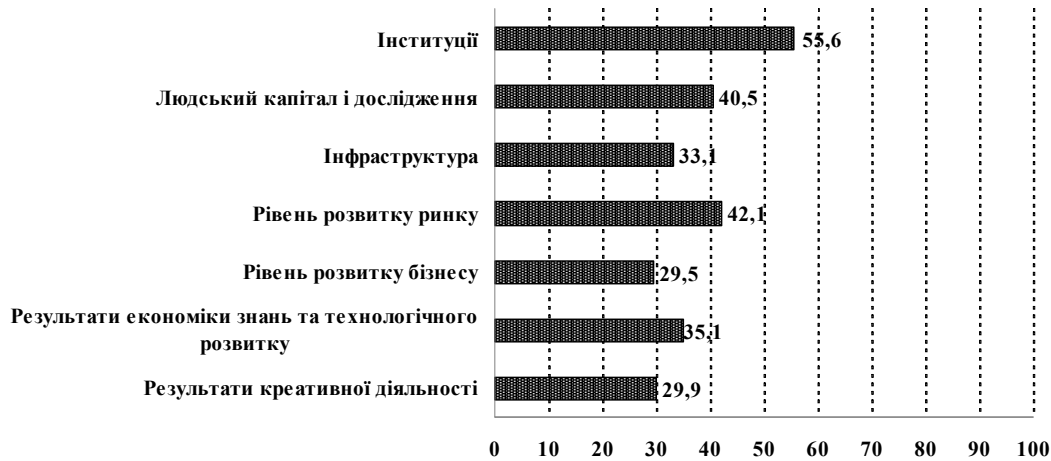
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кризові економічні явища, загострення екологічної ситуації та вплив чинників пандемії COVID-19 спричиняють необхідність інноваційних рішень щодо вирішення нагальних проблем сучасності із залученням механізмів управління інтелектуальною власністю.

Національну інноваційну систему формують мережа установ державного і приватного секторів, орієнтованих на розвиток нових технологій, відповідна інфраструктура, механізми управління і раціонального використання інноваційних технологій у масштабах країни, система стимулювання розвитку інновацій із залученням сучасних технологій [7, с. 7]. З метою реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у середньостроковій перспективі у країні запроваджено заходи щодо розвитку інноваційної інфраструктури; першочергового розгляду заявок на винаходи, які відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня; прямого бюджетного фінансування та співфінансування; відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами; часткової компенсації вартості виробництва продукції; кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії; субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам; податкових, митних та валютних преференцій [2].

Й. Шумпетер пов'язує інноваційну діяльність із запровадженням нових товарів, залученням нових методів їх виробництва та пропозиції; освоєнням нових ринків, відкриттям нових джерел сировини та напівфабрикатів, реорганізацією окремих галузей та утворенням нових організаційних структур [8].

Рівень розвитку інноваційної сфери відображає добробут країни. Як свідчать дані Глобального індексу інновацій (The Global Innovation Index), у 2020 р. Україна знаходиться у рейтингу на 45-тій позиції серед 131 країни світу [11]. Аналізуючи дані рисунка 1, можна прийти до висновку про низький рівень оцінки інфраструктури у країні, розвитку бізнесу та креативної діяльності.

Рис. 1. Бальна оцінка України за окремими чинниками в рамках Глобального індексу інновацій (за 100-бальною шкалою)

Джерело: [1].

За рейтингом інноваційних економік, опублікованим агентством Bloomberg (2020 Bloomberg Innovation Index), Україна опустилася на 3 рівні, порівняно з 2019 роком, до 56 місця (із 60), зокрема зайняла 57 позицію за інтенсивністю досліджень і розробок, виробництвом інноваційних товарів і послуг (доданої вартості), продуктивністю праці; 35 — щільністю високих технологій; 48 — ефективністю системи вищої освіти; 49 — рівнем концентрації дослідників; 36 — за активністю патентної діяльності [10].

Порівняно з 2010 роком у 2019 році у 2,1 раза зросли в номінальному виразі витрати на виконання наукових досліджень і розробок; при цьому 21,7% загального обсягу вказаних витрат спрямовано на виконання фундаментальних наукових досліджень, 21,1% — прикладних наукових досліджень, 57,2% — науково-технічних (експериментальних) розробок (табл. 1).

Серед сторін, зацікавлених у налагодженні взаємодії в умовах участі в інноваційних процесах, Л.С. Лісовська виділяє державні установи (з метою активізації підприємницької діяльності, використання передового досвіду, отримання доступу до стратегічних ресурсів та забезпечення їх економічного використання, нівелювання деструктивного впливу чинників ризику, підвищення рівня ефективності інфраструктури, оподаткування, регулювання умов функціонування галузевих ринків), сферу бізнесу (залучення коштів бюджету, доступ до привабливих секторів економіки, полегшення доступу до кредитних ресурсів, формування позитивного іміджу, нівелювання ринкових бар'єрів, формування сприятливих умов для підприємницької діяльності), наукову сферу (реалізація нових ідей та знань, підвищення ефективності діяльності наукових установ, здобуття практичного досвіду, стимулювання процесів комерціалізації наукових розробок) та споживачів (отримання доступу до товарів та послуг з інноваційними характеристиками, задоволення нових потреб та вподобань, моніторинг процесів втілення в життя нових знань) [3].

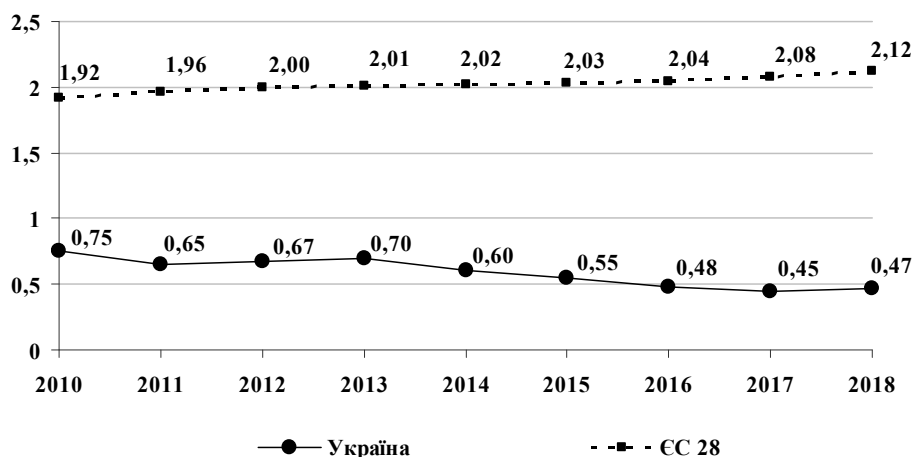
Таблиця 1. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт в Україні, млн грн

Роки	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок - усього	У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
2010	8107,1	2175,0	1589,4	4342,7
2011	8513,4	2200,8	1813,9	4498,7
2012	9419,9	2615,3	2023,2	4781,4
2013	10248,5	2698,2	2061,4	5488,9
2014	9487,5	2452,0	1882,7	5152,8
2015	11003,6	2460,2	1960,6	6582,8
2016	11530,7	2225,7	2561,2	6743,8
2017	13379,3	2924,5	3163,2	7291,6
2018	16773,7	3756,5	3568,3	9448,9
2019	17254,6	3740,4	3635,7	9878,5
2019 р. у % до 2010 р.	у 2,1 р.б.	у 1,7 р.б.	у 2,3 р.б.	у 2,3 р.б.

Джерело: [1].

Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України, передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок та підвищення рівня економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність; зменшення корупційних ризиків при використанні бюджетних коштів впровадженні інноваційного процесу, подолання негативних трендів у розвитку інновацій [5]. Поряд з цим, як показують дані рисунка 2, спостерігається зменшення частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок у валовому внутрішньому продукті України, а в країнах Європейського Союзу можна прослідкувати протилежну тенденцію.

Інноваційні процеси підтримуються безперервним надходженням на ринок товарів та послуг з новітніми параметрами. В цих процесах можна виділити окремі фази: концептуальну, конструктивну та реалізацію інноваційних ідей [12]. Нові способи поєднання ресурсів та оптимізації структури ресурсного потенціалу можуть бути передумовами радикальних та еволюційних інноваційних змін. Ефективне функціонування інституту інтелектуальної власності сприяє можливостям отримання

Рис. 2. Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у валовому внутрішньому продукті, у відсотках

Джерело: [1].

прибутків для підприємств та підтримки їх сталих конкурентних переваг.

М. Голлін вказує на можливість застосування оборонної стратегії, коли з метою захисту бізнесу та підтримки підприємницької діяльності формується портфоліо інтелектуальної власності. За підтримки контролю за витратами виділяються нематеріальні активи, які мають безпосередній зв'язок із ключовими компетенціями. Орієнтація не лише на мінімізацію витрат, але й на отримання зиску від інтелектуальної власності може призвести до формування центрів прибутку. Наступний рівень управління інтелектуальною власністю орієнтований на інтеграцію стратегії формування нематеріальних активів із загальною конкурентною стратегією організації. Передбачливі стратегії враховують довгострокові цілі управління інтелектуальною власністю в контексті ефективного управління ресурсним потенціалом [9].

Управління інтелектуальною власністю здійснюється за такими напрямками [4; 6]:

- розвиток інтелектуальної власності (планування та реалізація, забезпечення сприятливого середовища, залучення мотиваційних механізмів щодо персоналу);

- аналіз ринку (пошук сприятливих можливостей, визначення конкурентів, ідентифікація порушників прав інтелектуальної власності);

- захист прав інтелектуальної власності (адміністративно-правовий та цивільно-правовий способи захисту, забезпечення охорони комерційних таємниць);

- обмін об'єктами інтелектуальної власності (придбання, продаж, трансфер технологій; спільні наукові дослідження та розробки).

Ефективне управління інтелектуальною власністю спроможне забезпечити конкурентні переваги (рис. 3).

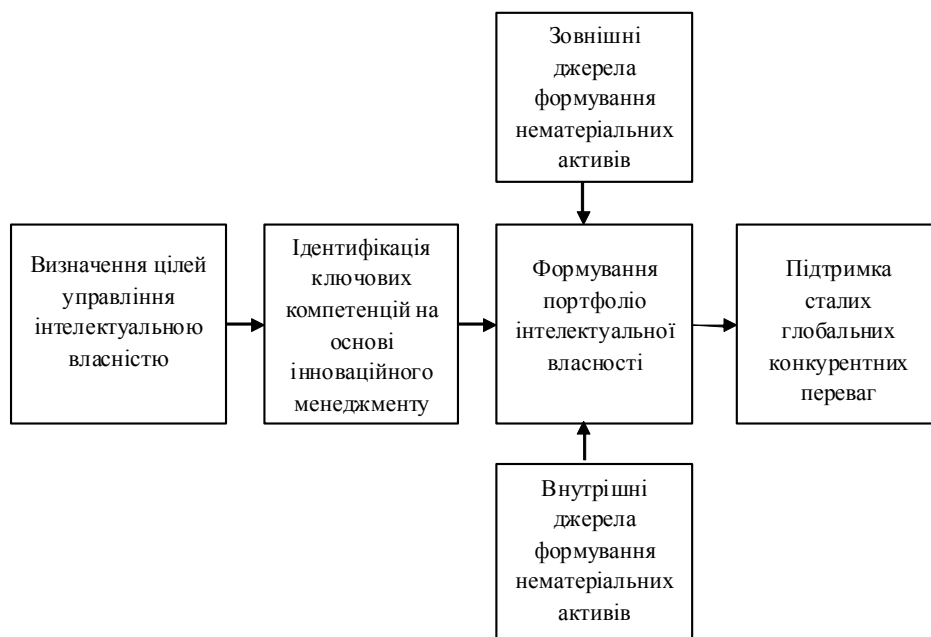
Підтримка сталих глобальних конкурентних переваг можлива за умов нагромадження ключових компетенцій на основі інноваційного менеджменту, залучення внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення нематеріальних активів з метою формування портфоліо інтелектуальної власності. На наш погляд, регуляторні механізми повинні стимулювати інноваційні процеси на основі координуючих угод між урядовими установами, науково-дослідною сферою та організаціями бізнесу.

ВИСНОВКИ

Отже, вплив глобальних економічних чинників зумовлює необхідність підвищення ефективності інноваційної діяльності та управління інтелектуальною власністю в країні.

За рівнем Глобального індексу інновацій у 2020 р. Україна знаходиться у рейтингу на 45-тій позиції (серед 131 країни світу), за рейтингом інноваційних економік, сформованим агентством Bloomberg, країна посіла 56 місце (серед 60 країн). Попри збільшення витрат на виконання наукових досліджень і розробок впродовж останніх десяти років, Україні суттєво поступається перед країнами Європейського Союзу за рівнем наукоємності валового внутрішнього продукту.

Стратегія формування сталих глобальних конкурентних переваг країни повинна орієнтуватися на нагромадження ключових компетенцій, спираючись на механізми інновацій-

Рис. 3. Підтримка сталих глобальних конкурентних переваг шляхом формування портфоліо інтелектуальної власності

Джерело: власна розробка автора.

ного менеджменту, залучення внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення нематеріальних активів та формування на цій основі портфолію інтелектуальної власності. Інноваційні процеси можна стимулювати із залученням координуючих угод між урядовими установами, науково-дослідною сферою та бізнесом.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 19.11.2020).
2. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 8 вересня 2011 року № 3715-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19—20. Ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Лісовська Л.С. Обґрунтування сутності та складових цінності взаємодії в інноваційних процесах. Бізнес Інформ. 2020. № 10. С. 73—80. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-10-73-80
4. Пижова Л.Б., Савченко О.І., Чуксіна К.Р. Визначення механізмів управління інтелектуальною власністю на підприємстві. Вісник Нац. техн. університету "ХПІ": зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2010. № 8. С. 133—138.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. "Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року". URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyidiyalnosti-na-period-do-2030-roku> (дата звернення: 24.11.2020).
6. Семенова В.Г. Напрямки підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 472—476. URL: <http://global-national.in.ua/issue-6-2015/14-vipusk-6-lipen-2015-r/1071-semenova-v-g-napryamki-pidvishchennya-efektivnosti-upravlinnya-intelektualnoyu-vlasnistyu-pidpriemstv> (дата звернення: 26.11.2020).
7. Смоляр Л.Г., Дудченко О.В., Ломакіна Т.О. Національна інноваційна система: загрози та перепони на макрорівні. Підприємництво та інновації. 2017. Вип. 3. С. 6—12. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/120> (дата звернення: 24.11.2020).
8. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. 242 с.
9. Gollin M. Driving Innovation: Intellectual Property Strategies for a Dynamic World. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 415 p.
10. Jamrisko M., Lu W. (2020), Bloomberg Innovation Index. Germany Breaks Korea's Six-Year Streak as Most Innovative Nation. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation> (дата звернення: 18.12.2020).
11. The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? (2020) Ithaca, Fontainebleau, and Geneva: Cornell University, INSEAD, and WIPO. 448 p.
12. Urban G.L. & Hauser J.R. Design and Marketing of New Products. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1993. 701 p.

References:

1. State Statistics Committee of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 19 November 2020).
  2. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On Priority Areas of Innovation Activity in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (Accessed 27 November 2020).
  3. Lisovska, L.S. (2020), "Substantiating the Essence and Components of the Value of Interaction in Innovation Processes", Business Inform, vol. 10, pp. 73-80. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-73-80>
  4. Pyzhova, L.B. Savchenko, O.I. and Chuksina, K.R. (2010), "Identification of mechanisms for intellectual property management at the enterprise", The Bulletin the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Special Series "Technical Progress and Production Efficiency", vol. 8, pp. 133-138.
  5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution "About approval of the Strategy of e-development of the sphere of innovative activity for the period till 2030", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyidiyalnosti-na-period-do-2030-roku> (Accessed 24 November 2020).
  6. Semenova, V.G. (2015), "Towards the more efficient management of intellectual property enterprises", Global and National Problems of Economy, vol. 6, pp. 472-476, available at: <http://global-national.in.ua/issue-6-2015/14-vipusk-6-lipen-2015-r/1071-semenova-v-g-napryamki-pidvishchennya-efektivnosti-upravlinnya-intelektualnoyu-vlasnistyu-pidpriemstv> (Accessed 26 November 2020).
  7. Smoliar, L.G. Dudchenko, O.V. and Lomakyna, T.O. (2017), "National innovation system: threats and challenges on the macrolevel", Entrepreneurship and Innovation, vol. 3, pp. 6-12, available at: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/120> (Accessed 24 November 2020).
  8. Schumpeter, J.A. (2011), Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnoho tsyклу [The Theory of Economic Development. An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle], Vydavnychyj dim "Kyievo-Mohylians'ka akademiia", Kyiv, Ukraine.
  9. Gollin, M. (2008), Driving Innovation: Intellectual Property Strategies for a Dynamic World, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
  10. Jamrisko, M. and Lu, W. (2020), "Bloomberg Innovation Index. Germany Breaks Korea's Six-Year Streak as Most Innovative Nation", available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation> (Accessed 18 December 2020).
  11. The World Intellectual Property Organization (2020), The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation?, Cornell University, INSEAD, and WIPO., Ithaca, Fontainebleau, and Geneva.
  12. Urban, G.L. and Hauser, J.R. (1993), Design and Marketing of New Products, Prentice Hall, Englewood Cliffs, USA.
- Стаття надійшла до редакції 20.12.2020 р.*